

عقل در فلسفه (۲)

عقل در اسلام

- یکی از عوامل مهم توجه به عقل و عقلانیت در جهان اسلام دعوت به عقل از سوی قرآن، سخنان پیامبر و امامان معصوم (حدیث) است.
- عقل در فرهنگ مسلمانان جایگاه ممتاز و ویژه ای دارد.
- مسلمانان به سوی علم و دانش در حوزه های مختلف حرکت کردند که این حرکت نتیجه جایگاه ممتاز عقل است.

مخالفت با عقل

شکل اول:

- محدود کردن و تنگ کردن محدوده اعتبار و کارآمدی عقل در عین پذیرش آن
- هر کس از روش های عقلی استفاده کند به خطا می افتد، چون روش های عقلی در دین کاربرد ندارند.

شکل دوم:

- مخالفت با فلسفه و منطق به عنوان دستاوردی یونانی و غیر اسلامی
- پاسخ فلاسفه
- (۱) بسیاری از آرای و نظرات فیلسوفان یونانی با آموزه های اسلامی سازگار است.
- (۲) ملاک درستی و نادرستی سخنان افراد در فلسفه، استدلال آن هاست نه قومیت و نژاد آن ها

دو مصداق عقل در نزد فیلسوفان مسلمانان

عقل به عنوان وجودی برتر در هستی

- روحانی و غیرمادی هستند.
- اولین مخلوق عقل است.
- جزئی از عالم ماوراءالطبیعه (مجردات) هستند.
- واسطه رسیدن فیض خدا به عوالم دیگر هستند.
- به علم حضوری به خود و خالق خود و مخلوقات پایین تر از خود آگاه هستند.
- عامل توانایی اندیشیدن انسان هستند.
- عقل فعال (دهم) افاضه کننده فعالیت به عقل انسان است.

عقل به عنوان قوه استدلال و شناخت

- حتما باید برای ایمان از عقل استفاده شود (ما فرزندان دلیل هستیم).
- عقل جایگاه انبزاری و همچنین منبعی برای معرفت و شناخت دینی دارد.
- عقل با راه های دیگر معرفت (حس و شهود و وحی) سازگار است.
- ملاصدرا: امکان ندارد احکام و قوانین دین حق و روش الهی با دانش و معرفت بقینی و قطعی در تعارض باشد.

محدودیت های عقل در شناخت معارف دین

- فیلسوفان مسلمان با اینکه استدلال های عقلی را اساس پذیرش هر اعتقاد و آیینی می دانند، اما راه کسب معرفت را منحصر به عقل نمی دانند، بلکه حس و شهود را هم معتبر می دانند.
- بنابراین برخی از آنان با تربیت خود و تهذیب نفس تلاش کردند، به معرفت شهودی برسند.
- از نظر آنان وحی، عالیترین مرتبه شهود است که به پیامبران الهی اختصاص دارد.
- انبیای الهی از این طریق به برترین دانش ها و معارف دست مییابند و آن دانش ها را در اختیار انسان های دیگر قرار می دهند.

تعارض دستاوردهای عقلی با وحی و راه حل آن

فیلسوفان الهی معتقدند که انسان‌ها به دلیل توانمندی‌های عقلی محدود و متفاوتی که دارند، ممکن است از استدلال عقلی درست استفاده نکنند و به نتایج نادرستی برسند.

در این صورت میان دستاوردهای عقلی و داده‌های وحی تعارض‌هایی به وجود می‌آید.

راه حل‌هایی برای تعارضات عقل با وحی

(۱) تلاش علمی خود را افزایش دهیم.

(۲) از دانش دیگران هم استفاده کنیم تا از تعارضات ظاهری آن‌ها بکاهیم.